

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Aan de Voorzitter van de
Eerste Kamer der Staten-Generaal
Kazernestraat 52
Den Haag

Ministerie van Buitenlandse
zaken
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20061
Nederland
www.rijksoverheid.nl

Onze Referentie

BZDOC-209861395-60

Datum 16 december 2021

Betreft Rollend werkprogramma AIV 2022 - 2024.

Bijlage(n)

1

Geachte voorzitter,

Het is mij een genoegen u hierbij het Werkprogramma 2022 – 2024 van de
Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) aan te bieden.

De minister van Buitenlandse Zaken,

Ben Knapen

Werkprogramma AIV 2022-2024

De AIV werkt op verzoek van het kabinet in 2021 en 2022 aan adviestrajecten over autonome wapens, Europees industriebeleid, mensenrechten in een veranderende wereld en de geopolitieke rol van Turkije. Op verzoek van de Tweede Kamer werkt de AIV tevens aan een advies over kaders voor een Nederlandse Global Health strategie. In aanvulling daarop worden de volgende adviesaanvraagtrajecten verwacht voor de komende jaren:

Adviestrajecten voor 2022

Een sterkere internationale rol voor de euro

Na de economische en financiële crisis zijn de fundamenteën van de Economische en Monetaire Unie (EMU) versterkt. Ook de recente EU-beleidsrespons op de Covid-19-pandemie, met o.a. het Herstelfonds, versterkt de cohesie van de muntunie. Toch ziet onder meer de Europese Commissie aanleiding om de internationale rol van de euro, qua belang momenteel de tweede munt ter wereld, verder te vergroten, getuige onder meer een Commissiemededeling over dit thema uit december 2018. Een dergelijke versterking kan internationaal het gewicht van de eurozone vergroten in de verhouding tot nieuwe en sterker wordende economische spelers als China en India en bestaande, sterke spelers als de VS. Dit kan mogelijk ook de sterke afhankelijkheid van de dollar als dominante wereldwijde munteenheid verminderen. Een sterke, soevereine en stabiele euro is essentieel voor de positie van Europa in de snel wijzigende geopolitieke verhoudingen, zoals deze onder meer beschreven zijn in AIV-advies nr. 111 'China en de strategische opdracht voor Nederland in Europa'. Hoe deze versterking van de internationale positie van de euro gerealiseerd kan worden, in welke strategische sectoren de euro (meer) gebruikt kan worden en welke mogelijk positieve en/of negatieve consequenties deze versterking kan hebben voor de rol van Europa in de mondiale economie zijn enkele vragen die aan bod kunnen komen.

Toekomst van de 3-D benadering

De afgelopen decennia heeft Nederland zich een groot pleitbezorger betoond van de 3-D benadering in het buitenlands beleid: de inzet van een combinatie van defensie, diplomatie en 'development' in crisisgebieden, met als oogmerk kwetsbaarheid en instabiliteit in te perken en een bijdrage te leveren aan een duurzame politieke, sociale en economische transitie van de landen in kwestie. De Nederlandse inspanningen in Afghanistan werden alom beschouwd als het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld van deze benadering. Nu deze inspanningen tot een einde zijn gekomen en niet de resultaten hebben opgeleverd die werden beoogd, is de vraag aan de orde of, en onder welke voorwaarden, de 3-D benadering effectief kan zijn. Welke lessen kunnen worden getrokken uit de gecombineerde inspanningen in Afghanistan en elders voor de wenselijkheid van een geïntegreerde benadering? Behoeft de 3-D benadering bijstelling, en zo ja, welke?

Duurzame groei

De wereld staat voor grote uitdagingen op het terrein van klimaat, uitputting van biodiversiteit, tekorten aan winbare grondstoffen en schoon water en verminderde biodiversiteit. In Afrika, delen van Azië en Latijns-Amerika ontbreken de middelen om maatregelen te nemen. Tegelijkertijd is zeker daar ook groei nodig om de groeiende bevolking toegang te geven tot publieke voorzieningen. Nederland kan de

transitie naar een circulaire economie niet in isolement uitvoeren en het is de vraag hoe de minst ontwikkelde economieën betrokken kunnen worden. Het huidige klimaatbeleid van Nederland is vooral gericht op implementatie van EU-beleid. Het bedrijfsleven ontplooit de nodige initiatieven op het terrein van groene groei, er zijn standaarden voor duurzame ketens en er is aandacht voor sociaal en natuurlijk kapitaal. Daarnaast zijn veel NGO's op dit terrein actief. In dit adviestraject staat de vraag centraal hoe groei in armere landen duurzaam kan zijn en hoe Nederland kan bijdragen om duurzame groei te bevorderen.

Cyber, information warfare en oorlogsvoering in het hybride domein

Het laatste decennium dienen zich nieuwe, hybride, vormen van oorlogsvoering aan. Meer specifiek verdienen *cyberwarfare* en *information warfare* de aandacht. Op welke manier veranderen deze nieuwe typen oorlogsvoering de weerbaarheid van de Nederlandse en Europese samenleving? Welke gevolgen zal cyberoorlogsvoering hebben voor de internationale betrekkingen en het buitenlands beleid? Voor welke uitdagingen staat de NAVO? Hoe veranderen deze nieuwe typen oorlogsvoering het militair optreden en het genereren van eigen capaciteit voor de Nederlandse krijgsmacht? Welke juridische vraagstukken met betrekking tot oorlogsvoering dienen zich aan en op welke manier kan vorm worden gegeven aan een integrale aanpak?

Mogelijke adviestrajecten

De sociale dimensie van de EU

In advies nr. 108 'Coalitievorming na de Brexit: allianties voor een Europese Unie die moderniseert en beschermt' besteedt de AIV ook aandacht aan de sociale dimensie van de EU. De AIV verwijst in dit advies naar de Staat van de Europese Unie 2018, waarin het kabinet stelt dat het een actieve rol wil spelen in de discussie over een sociaal Europa. Deze beoogde actieve rol sluit aan bij de inzet van het kabinet 'om te werken aan een EU die beter beschermt, presteert en handelt ... en nadrukkelijker aandacht schenkt aan het bieden van perspectief aan diegenen die negatieve gevolgen van vrij verkeer en globalisering ondervinden...' Tegelijkertijd is, zo stelt de AIV in het advies, Nederland nog altijd terughoudend om op sociaal terrein nationale bevoegdheden over te dragen aan de EU vanuit de vrees dat een dergelijke overheveling van fondsen uiteindelijk kan uitmonden in Europese regelingen, bekostigd naar draagkracht. Hoe Nederland zich in dit spanningsveld tussen enerzijds de beoogde actieve rol in de discussie over een sociaal Europa en anderzijds de vrees voor overdracht van nationale bevoegdheden dient op te stellen, kan onderwerp zijn voor toekomstige AIV-advisering, rekening houdend met het SER-advies 'Prioriteiten voor een fair Europa: samen sterker in een onzekere wereld', vastgesteld op 12 april 2019.

Krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld

Wereldwijd is al enige tijd sprake van een krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld (*shrinking civil space*). Dit geldt voor een aantal staten in Europa, maar ook daarbuiten bijvoorbeeld in het Midden-Oosten en noordelijk Afrika. De ruimte voor het maatschappelijk middenveld wordt onder meer beperkt door repressieve wetgeving. Dit stelt zowel Nederland als de EU voor moeilijke buitenlandpolitieke keuzes. Het maakt het voor door Nederland gesteunde NGO's in toenemende mate bijzonder lastig om hun werkzaamheden uit te oefenen. In het kader van dit adviesonderwerp dienen zich vragen aan als welke specifieke omstandigheden zorgen voor inperking van de maatschappelijke ruimte, hoe kunnen

Nederland en de EU hierop reageren, welke handelingsperspectieven heeft Nederland en welke instrumenten kunnen hierbij worden ingezet. Tevens is de vraag relevant hoe e.e.a. zich verhoudt tot door Nederland zelf ongewenste buitenlandse inmenging in binnenlandse aangelegenheden (bijvoorbeeld in de vorm van ongewenste buitenlandse financieringsstromen).

Veiligheidsontwikkelingen in het ruimtedomein

Een groot aantal landen, bedrijven en organisaties heeft toegang tot de ruimte: meer dan 2.000 satellieten bevinden zich in een baan rond de aarde voor uiteenlopende doelen zoals communicatie, navigatie, observatie en monitoring. De risico's voor satellieten nemen navenant toe: extreme zonneactiviteit, bewuste manipulatie, verstoring of zelfs vernietiging. Landen zoals Rusland en China beschikken over *counterspace capabilities*. De Verenigde Staten en Frankrijk hebben nationale strategieën ontwikkeld ter bescherming van hun veiligheidsbelangen in en vanuit de ruimte. De NAVO heeft in december 2019 de ruimte tot een volwaardig (vijfde) operationeel domein verklaard. Nederland wil in 2030 over een operationeel inzetbare ruimtecapaciteit voor defensie en veiligheid beschikken. Het is onzeker of overeenstemming kan worden bereikt over een *code of conduct* of wapenbeheersingsverdrag dat militarisering van de ruimte tegengaat om te voorkomen dat de ruimte zich ontpopt tot conflictarena van de toekomst. Dit adviestraject kan zich over de vraag buigen hoe de NAVO en de EU kunnen samenwerken ter bevordering van strategische stabiliteit en vreedzaam gebruik van de ruimte en welke rol daarbij is weggelegd voor Nederland.

De geopolitiek van de energietransitie

De huidige energietransitie is kapitaalintensief en gaat gepaard te gaan met toenemende geopolitieke afhankelijkheden van autocratieën. De Europese Unie heeft zich mede als gevolg van de COVID-19 pandemie, tot doel gesteld minder afhankelijk te worden van derde, niet-democratische landen. Als gevolg van de hardecapaciteit tussen grootmachten dreigt de energietransitie onze economische veiligheid te verminderen. De toeleveringsketens voor de Europese energiebehoefte zullen in grote mate afhankelijk zijn van autocratieën: de transitie naar wind- en zonne-energie vergroot de afhankelijkheid van China; de Nederlandse/Europese gasafhankelijkheid van Rusland neemt toe onder andere vanwege beëindiging gaswinning in Groningen; Saoedi-Arabië heeft grote ambities op het gebied van waterstof. In verband van dit onderwerp is de vraag relevant welke maatregelen de regering op korte termijn moet nemen om vergaande afhankelijkheden van niet-democratische, derde landen als gevolg van de energietransitie te voorkomen dan wel tot een minimum te beperken.

Het Chinese mensenrechtenbeleid

China speelt in toenemende mate een hoofdrol op het wereldtoneel en daarom is het zinvol het Chinese mensenrechtenbeleid grondig te analyseren en na te gaan hoe hierop effectief kan worden gereageerd. Daarbij kan onder meer worden ingegaan op de vraag of sprake is van daadwerkelijk mensenrechtenbeleid of uitsluitend van een politiek die is gericht op het waarborgen van de eigen soevereiniteit en op het in het

gareel houden van de eigen bevolking. Andere relevante vragen zijn: zit er enige beweging in dat beleid, en zo ja, in welke richting; spelen individuele rechten enigerlei rol of gaat het uitsluitend om het collectieve recht op ontwikkeling; wat is de inhoud van het Chinese bilaterale en multilaterale beleid; hoe reageren andere landen hierop en welk gevolg heeft dit voor het waarborgen van de universaliteit van de mensenrechten; hoe kunnen Nederland en de EU op de Chinese gezichtspunten reageren, en welke partnerschappen kunnen zij aangaan?

Conflictpreventie

Het Nederlandse conflictpreventiebeleid heeft als doel gewelddadige conflicten te voorkomen. Dat doet Nederland door conflictrisico's te verkleinen en het maatschappelijk vermogen om dergelijke risico's te weerstaan te vergroten (*resilience*). Hierbij zijn twee tijdlijnen van belang: de langere termijn aanpak van structurele grondoorzaken en de kortere termijn aanpak om dreigende geweldsescalatie te voorkomen. Conflictpreventie is een belangrijk onderdeel van moderne oorlogsvoering. Op welke manier kan Nederland (en de EU) hier adequaat mee omgaan? Het adviestraject zou zich kunnen richten op 'regio's', bijvoorbeeld op de schil rond Europa. Een thematische insteek is eveneens mogelijk met een focus op bij voorbeeld *weak states*, etnische conflicten enz. De gevolgen van oorlogsvoering, migratiestromen, separatisme enzovoorts, zou ook een invalshoek kunnen zijn.

Mondiaal burgerschap

Lange tijd kende Nederland een sterk uitgebouwd beleid op het gebied van draagvlakversterking, later mondiaal burgerschap genoemd. Aanvankelijk was het beleid erop gericht om de steun voor het Nederlandse ontwikkelingsbeleid onder de Nederlandse bevolking te behouden, later verschoof de aandacht naar de rol van burgers gezien als potentiële *change agents*. Als gevolg van nieuwe beleidswijzigingen en bezuinigingen kreeg het draagvlakbeleid de laatste jaren minder prioriteit. In een adviestraject over mondiaal burgerschap kan worden verkend wat een herinterpretatie van het begrip mondiaal burgerschap kan inhouden met bijpassend beleid en op welke wijze vanuit het Nederlandse beleid kan worden bijgedragen aan versterkt mondiaal burgerschap.